THE BALKANS – THE IMAGINED HOMELAND OF ELIAS CANETTI

Ecaterina Hlihor
Senior Lecturer PhD, "Carol I" National Defense University

Abstract:Elias Canetti's perception of his birthplace and the first years of his childhood and their representation in his works has prompted us to investigate this socially-constructed reality in the text of Canetti's autobiographical works. We shall trace the history of Canetti's birthplace, Roustchouk, Bulgaria, where he spent his childhood years from 1905 until 1911, and explore how the memory of Roustchouk is represented in his autobiographical, writings in an effort to outline the way these early experiences in his native city inspired major themes in his work. Canetti's social thoughts and ideas gravitate around mass movements, mass destruction, the paranoid leader, and power, and although he did not identify specific events, his worldview was shaped by the trauma inflicted on Eastern European Jewry by the National Socialists. Even though he tookthe path of exile in England, the fate of his family and friends in Central and Eastern Europe concerned him deeply. All of these thoughts and concerns are descriptively presentin his entire work and it is the aim of the present study to identify them.
Keywords:multiculturalism, multilingualismism, Balkanism, personal mythology, cultural identity

Care este patria unui mare scriitor,un autentic homo europaeus,laureat al Premiului Nobel, aşa cum este Elias Canetti? El a considerat că singura constantă din viaţasa a fost limba în care a creat o operă ce a fascinat prin bogăţia de idei şi prin mesajul, mai actual astăzi ca niciodată, că identitatea europeană este una fluidă, nu constituie un dat, ci un construct, o întrebare ce nu poate primi de fiecaredată acelaşi răspuns.„*Cine sunt eu?" e o întrebare greacă, ebraică, creştină, iar filozofii şi scriitorii europeni n-au făcut decât să-şi construiască opera pornind deaici"*[1]. Remarca semioticianului Julia Kristevai se potriveşte în totalitate omului, artistului Canetti, care în realitatea socială a fost un călător. S-a născut şi a trăit primii ani ai copilăriei în Bulgaria (ca şi Kristeva, de altfel), s-a mutat apoi în Anglia, la Manchester, oraş în care a locuit timp de trei ani. Şcoala generală a finalizat-o în Elveţia, iar liceul l-a urmat în Germania, la Frankfurt. A studiat chimia la Universitatea Tehnică din Viena. După anexarea Austriei de către nazişti, în 1938, emigrează la Paris, iar în anul următor ajunge la Londra unde va şi rămâne pentru câteva decenii. Cei din urmă ani din viaţă şi-i petrece în Elveţia, la Zurich[2].Scrierile saleevidenţiază însă că parcursul creator i-a fost marcat semnificativ de un *anume* spaţiu geografic iniţial - un *tărâm al mumelor*cum l-ar fi numit Goethe -, legat de „trezirea" nu atât biologică, cispirituală*întâi* de toate a *eului profund, pur,* de care era atât de preocupat Marcel Proust şi mai târziu Paul Valery[3].Nuse poate despărţi numele lui Franz Kafka de centrul cultural şi spiritual conturat în jurul oraşului Praga, nu poţi pronunţa numele lui James Joyce şi să nu te gândeşti la Dublin şi New York, sau al lui Nicolai Gogol ori Osip Mandelştam fără să îi asociezi cu imagineapierdută în ceţuri a Sankt Petersburgului. Primii ani de viaţă ai

[1]Matei Martin, „*Identitatea nu e un cult, ci o întrebare" – interviu cu Julia Kristeva*, în Dilema veche, nr. 562, 20-26 noiembrie 2016, online https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/identitatea-nu-e-un-cult-ci-o-intrebare-interviu-cu-julia-kristeva/ accesat la 10 aprilie 2019
[2] Daniel Rucăreanu, *Note despre Elias Canetti*, in **LaPunkt.** Despre lumea în care trăim, online https://www.lapunkt.ro/2015/11/note-despre-elias-canetti/ accesat la 10 aprilie 2019.
[3]Eugen Simion, *Genurile biograficului*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002, pp. 8-9; vezi şi Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, Editura Univers, Bucureşti, 2000.

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)

lui Elias Canetti sunt legați de Rusciuc, astăzi Ruse, un oraș ca un mozaic din punct de vedere etnic, lingvistic, religios, pe a cărui imagine se proiectează peste anio anumită trăire, o nevoie spirituală a scriitorului de apartenență la o*patrie,* imaginată nu ca o țară anume, ci ca o regiune mult mai vastă: „*Rusciucul (...) era un oraș minunat pentru un copil și, dacă spun că se află în Bulgaria, dau o informație neîndestulătoare.*"[4]Lărgirea perspectivei spațiale se datorează filtrării amintirilor, a trăirilor prin experiența de viață acumulată până la vârsta rememorării, completată de informații pe care un copil la vârsta de cinci-șase ani nu avea cum să le aibă, ci doar să le intuiască:„*nu-mi dădeam seama de această varietate, dar îi simțeam necontenit efectul*"[5].Amestecul de seminții, de limbie observabil chiar din pragul casei părinților – prietena rusoaică a mamei,copilele bulgăroaice dereticând prin gospodărie, un servitor circazian ajutând la treburile casnice, urmat mai târziu de altul armean, țiganii ospătați în curtea casei în fiecare vineri. O lume pestriță, într-un cuvânt -un talmeș-balmeș cum îi plăcea etnologului Irina Nicolau să spună[6], - exotică dacă e privită din afară și careîn Occident s-a consacratprintr-un termen gastronomic,*macedoine des fruits,* desert specific unui larg areal geografic din Balcani, Macedonia. De fapt, ca să preluăm o glumă specifică regiunii, care spune că *Balcanii încep imediat la sud sau la est de casa cuiva*[7],în cazul lui Canetti aceștia încep chiar din casa unde s-a născut.

Pe scriitor l-a însoțit toată viațao anume convingere că tot ce a trăit mai târziu *„se petrecuse deja odată la Rusciuc*"[8]. Acest sentiment de deja-vu a fost probabil un imbold puternic pentru a începe să-și spună povestea în paginile autobiografiei. Afirmația a căpătat valoare de sentență și poate fi considerată un moto pentru întreaga creație a lui Canetti din perspectiva rememorării evenimentelor cu adevărat semnificative pentru devenirea sa spirituală. Tripticul autobiografic compus din *Limba salvată* (1977), *Facla în ureche* (1980) și *Jocul privirilor* (1985) se înscrie în tradiția germană a romanului formării (Bildungsroman), inițiată în 1796 de Goethe,cu *Anii de ucenicie ai luiWilhelm Meister*. Miza trilogiei canettiene este iluzoria, dar cu atât mai mult tentanta, de la autorul lui *Faust* încoace, încercare de a opri clipa, de a stăvili șuvoiul timpului: „*Mulți au încercat să-și surprindă viața în înlănțuirea ei spirituală; cei cărora acest lucru le-a reușit cu greu vor îmbătrâni"*[9], notează scriitorul. Sincronizarea timpului trăirii, al devenirii spirituale cu acela al rememorării, implicit al prinderii în plasa textului a clipelor biografice semnificative, pare a fi una dintre mizele scrisului canettian: „*Adevarata valoare a amintirii constă în înțelegerea că nimic n-a trecut vreodată"*[10].

Rusciucul a devenit o patrie imaginată pentru Canetti atât prin forța întâmplărilor ce i-au marcat copilăria, cât și prin istoria care a determinat ca încă din perioada medievală să devină un oraș cosmopolit, cu o extrem de diversă populație sub toate aspectele, de la cel lingvistic și confesional până la cele de ordin comercial și cultural. Primele informații despre existența unei așezări umane datează din antichitatea clasică, însă cele mai multe informații le avem din Evul Mediu, când Rusciucul a devenit un centru comercial prosper, asemeni altora din regiune sau chiar din Italia[11]. Pentru câțiva ani s-a aflat sub

[4]Elias Canetti*, Limba Salvată. Istoria unei tinereți*, traducere de Elena Viorel, Editura Art, București, 2012, p. 30
[5] Ibidem.
[6] Irina Nicolau, *Talmeș balmeș de etnologie și multe altele*, Editura Ars Docendi, București, 2007.
[7]În Andrew Baruch Wachtel, *Balcanii. O istorie despre diversitate și armonie*, Editura Corint, București, 2016, p. 114.
[8] Elias Canetti, *op. cit.*, p. 31.
[9] Elias Canetti, *Provincia omului. Însemnări 1942-1972*, Editura Univers, București, 1985, p. 7.
[10] Idem, p. 328
[11]Svoboda Alexandra Dimitrova, Penka Angelova, *Canetti, Roustchouk, and Bulgaria: The Impact of Origin on His Works*, p. 260, online https://www.google.com/search?rlz=1C1CHBF_roRO787RO787&biw=1366&bih=576&ei=9NbdXJSXEOOjrgSE3YjoCg&q=++Svoboda+Alexandra+Dimitrova%2C+Penka+Angelova%2C+Canetti%2C+Roustchouk%2C+and+Bulgaria%3A+The+Impact+of+Origin+on+His+Works&oq=++Svoboda+Alexandra+Dimitrova%2C+Penka+Angelova%2C+Canetti%2C+Roustchouk%2C+and+Bulgaria%3A+The+Impact+of+Origin+on+His+Works&gs_l=psy-ab.12...4247.7915..10260...0.0..3.238.3459.0j24j1.....1....1j2..gws-wiz.....0..0i22i30.77fyNa7mNHQ, accesat la 19 aprilie 2019, p. 261.

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)

autoritatea luiMihai Viteazul, care l-a eliberat,la sfârșitul secolului al XVI-lea, de subdominația otomană. Sfârșitul domniei voievodului valah readucea orașul sub dominația otomană. Confruntările dintre otomani și ruși pentru supremație în Balcani aveau să conducă la ocupația țaristă,astfel rămâne în oraș și o populație rusofonă. Sunt doar câteva elemente prin care se pot explica trăsăturile specifice muticulturalismului pentru orașul Rusede astăzi și pe care le-a percepuțsi Canetti în aniicopilăriei.[12]

Potrivit cercetătoarelor Svoboda Alexandra Dimitrova și Penka Angelova, Canetti „*afost primul scriitor german de renume, care nu numai că era originar din Bulgaria, dar a și pretins că Bulgaria este patria sa. Spre deosebire de alții, născuți și crescuți în afara Bulgariei, el nu a considerat niciodată Bulgaria o țară exotică sau un teritoriu străin, ce urmează a fi descoperit și explorat. În textele sale autobiografice Bulgaria apare, mai degrabă, ca o componentă integrală a vieții și a caracterului său, <aspectul divin al existenței sale>*”[13], după cum preciza chiar scriitorul într-un interviu (rămas nepublicat) cu traducătorul său bulgar Wenzeslav Konstantinov.

Doar primii șase ani din viață, din 1905 până în 1911, i-a petrecut micul Elias la Ruse, pitorescul oraș-portde la Dunăre, „*minunat pentru un copil*”, înainte de se muta cu părinții la Londra, apoi, după moartea neașteptată a tatălui, cu mama și cei doi frați mai mici la Manchester, Viena, Zurich. Au fostsuficienți, se pare,din moment cepeste decenii scriitorul i-a consideratca un prim reper afectiv și spiritual în periplul său biografic: „*evenimentele acelor ani îmi sunt prezente în toată puterea și prospețimea lor; mai mult de 60 de ani m-am hrănit din ele*”[14]. Momentele rememoratesunt convertite parcă în pepite de aur și nu în fire de nisip ce s-ar putea scurgeprintr-o clepsidră oarecare.Rusciucul, judecând după mărturisirea lui Canetti,devine un cronotop impregnat de o mitologie personală.

În 1981, Elias Canetti primea Premiul Nobel pentru literatură pentru întreaga operă, nu foarte extinsă, caracterizată însă de o perspectivă cuprinzătoare, de viziune, bogăție ideatică și forță artistică, după cum se menționa în motivația Juriului Nobel. Avem toate motivele să fim de acord cu scriitorul când afirmă că îndepărtata sa copilăriela Rusciuc l-a însoțit ca o zestre spirituală și senzorială în toate momentele vieții. Împărtășim, totodată, și convingerea căbogăția ideatică și forța imaginilor din paginile canettiene, remarcate de membrii Juriului Nobel, au ca sursă „talantul” prețios primit de copil la Ruse. Din perspectiva mai sus amintitelor cuvinte ale lui Canetti, poate părea, la prima vedere, cel puțin straniu faptul că în discursul rostit la Banchetul Nobel, pe 10 decembrie 1981, scriitorul laureat nuface nici o referire la Rusciuc.Subliniază, în schimb, ca fiind cruciale în devenirea sa trei „*zeități urbane ieșite din comun, plăsmuiri sub semnul amenințării, al nemărginirii și al capacității de transfigurare*”[15], Viena, Londra, Zurich, semnificând „*târzia”*, „*adevărata*” Europă.Lipsă de recunoștință, amnezie? Dimpotrivă, credem că este vorba despre dorința scriitoruluide a salva peste timp perspectiva idilică, mitică, a celor dintâi ani din viață *de a imagina*atât Rusciucul, cât și Europa, dacă ne întoarcem la „*Limba salvată*”: „*Cu greu voi izbuti să redau imaginea primilor ani trăiți la Rusciuc. (...) Restul lumii se numea acolo Europa și, când cineva pleca pe Dunăre în sus la Viena, se spunea că pleacă în Europa. Europa începea acolo, unde se sfârșise cândva Imperiul Otoman”*[16].Este evident că la ambele extremități ale teribilului veac al XX-leaRușciucul se situează în afara hotarelor europene.Suficient de mobile, totuși, dacă ținem seama de cunoscuta butadă a cancelarul austriac Metternich (1773-1859), după care Asia începe din Landstrasse (drumul care pleacă din Viena spre Răsărit)[17].*Celălalt* s-a construit întotdeauna, pe bătrânul continent, la margini[18]. Analizând raportul centrului cu periferiile, Doinița Milea precizează: „*Spațiul central-*

[12] Ibidem, pp.267-268.
[13]Ibidem.
[14] În *Limba salvată*, ed.cit., p. 38.
[15]În *Limba salvată*, ed. cit., pp. 15-17
[16]Idem, p. 31
[17]În Antoaneta Olteanu, *Homo balcanicus. Trăsături ale mentalității balcanice*, Editura Paideia, București, 2004, p. 80
[18]Victor Ieronim Stoichiță, *Imaginea celuilalt. Negri, evrei, musulmani și țigani în artaoccidentală în zorii epocii moderne 1453-1800*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 7.

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)

european, teritoriu ex-centric și frontieră culturală, istorică, identitară, în permanent dialog centru-margine, est-vest (...) *generează realități afective și mituri ale unor identități nostalgice*"[19].Pentru Canetti, în zorii sau la amurgul vieții sale, Rusciuc, în ciuda situării în Balcani, ținut ce a rezonat întotdeauna pentru vestici cu statutul de graniță,rămâne centrul lumii în care stausemnificațiile latente ale vieții. *Restul,* lumea largă, Europacivilizatăurmează a fi descoperite. Din perspectiva individualității creatoare, geopoliticul e sublimat în geocultură, periferia în sens geografic este înnobilată în „*Limba salvată*" de valori transpolitice, transnaționale, primind, într-o mitologie personală, valențele centrului.

Scriitorul şi-a petrecut prima parte a copilăriei într-o lume închisă în frontiere, dar în care se intersectau comercianţi şi meseriaşi care vorbeau în afară de bulgară şi alte limbi, ca turca, greaca, româna, ladino, rusa, albaneza, dialecte ale romilor[20]. Varietatea limbilor ce puteau fi auzite cotidian în orașul de la Dunăre, multilingvismul, cu alte cuvinte, este una dintre caracteristicile orașului, fascinantă pentru copilul care mai târziu, peste ani, avea să ajungă la convingerea că „*Vocile oamenilor suntpâinea lui Dumnezeu*"[21] : ...„*acolo trăiau oameni de cele mai diverse origini – într-o zi puteai auzi șapte sau opt limbi. În afară de bulgari, care veneau adesea de la țară, existau încă mulți turci care aveau un cartier al lor, vecin cu cartierul nostru, al sefarzilor. Existau greci, albanezi, armeni, țigani... Pe alocuri puteai întâlni și ruși"*[22]. De pe malul opus al bătrânului fluviu soseau în acest Babel tipic balcanic şi români. Printre ei - şi doica „*de la Giurgiu*" a micului Elias, „*țărancă puternică, sănătoasă*", ce îşi hrănea şi propriul copil adus cu ea. Chipul aceleia care l-a hrănit „cu laptele ei", iar mai târziu n-a stat pe gânduri să vină pe Dunăre numai ca să vadă ce-i face copilul alăptat cândva, se va estompa în memoria scriitorului. Mai târziu va auzi despre ea numai cuvinte de laudă. De dragul celei care l-a iubit ca pe propriul copil, *românesc* va rămâne un cuvânt plin de rezonanțe calde pentru scriitor[23], iar pentru țara de baștină a doicii acesta a avut întotdeauna un sentiment de duioşie[24].

Amestecul voluntar şi involuntar de etnii şi idiomuri pe unteritoriu foarte limitat, precum micul oraș de la Dunăre,i-a permis scriitorului să trăiască sentimentul unor multiple identități, fără însă ca una să predomine. Referindu-se la acest aspect, Giustina Selvelli afirma: „*O multitudine de influențe au fost prezente în primii ani ai vieții sale, ceea ce a contribuit la construirea unei identități<<neidentificabile>>. Una dintre acestea este cu siguranță cea austriacă, deosebit de puternică din cauza interesului părinților față de cultura și limba ei, dar există și o sefardie evreiască, una turcească și una "orientală". Toate aceste tendințe pot fi recunoscute în viața familiei Canetti din orașul Rușciuc."*[25]Identitatea *neidentificabilă*, eludând dimensiunea națională, reflectă răscrucea de arii, de

[19]Doinița Milea, *Textul ficțional și demersul critic – miza identitară*, onlinehttps://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Textul%20fictional%20si%20demersul%20critic%20-%20miza%20identitara.pdf,accesat la 2februarie 2019

[20] Cercetătorul Andrew Baruch Wachtel subliniază şi el realitatea multilingvă evocată de Canetti: *„În Balcanii aflați sub stăpânire otomană, greaca era prima limbă a culturii (...) Turca otomană era limba folosită în orașe și în administrația centrală, în timp ce limbile comerțului erau greaca, veneta, armeana și ladino (vechea limbă a evreilor spanioli); Majoritatea populației era fie bilingvă, fie poliglotă.",* în Andrew Baruch Wachtel, *op. cit.*, p. 117.

[21]Elias Canetti, *Provincia omului. Însemnări 1942-1972,* ed. cit., p. 20.

[22]Elias Canetti, *Limba salvată*, ed.cit., p. 30.

[23] Idem, p. 36

[24] Ibidem, p. 145

[25] Giustina Selvelli, IDENTITY AND MULTIPLICITY IN CANETTI'S AND WAGENSTEIN'S BIRTHPLACES: EXPLORING THE RHIZOMATIC ROOTS OF EUROPE, in Bulgarian Studies 1 (2017), p. 63, *online* https://www.google.com/search?rlz=1C1CHBF_roRO787RO787&biw=1366&bih=576&ei=9NbdXJSXEOOjrgSE3YjoCg&q=Giustina+Selvelli%2C+IDENTITY+AND+MULTIPLICITY+IN+CANETTI%27S+AND+WAGENSTEIN%27S+BIRTHPLACES%3A+EXPLORING+THE+RHIZOMATIC+ROOTS+OF+EUROPE%2C+in+Bulgarian+Studies+1+%282017&oq=Giustina+Selvelli%2C+IDENTITY+AND+MULTIPLICITY+IN+CANETTI%27S+AND+WAGENSTEIN%27S+BIRTHPLACES%3A+EXPLORING+THE+RHIZOMATIC+ROOTS+OF+EUROPE%2

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)

influenţe culturale în care s-a format Canetti, deopotrivă*homo balcanicus* şi *homo europaeus*. Este un aspect de care Paul Valery a fost pe deplin pătruns, mai cu seamă după lecţia dură reprezentată de prima conflagraţie mondială: „*Mă veţi ierta dacă dau cuvintelor Europa şi european o semnificaţie mai mult decât geografică şi un pic mai mult decât istorică, dar într-un fel funcţională. Aproape că aş spune, gândirea abuzând de limbajul meu, că Europa este un fel de sistem format dintr-o anumită diversitate umană şi dintr-o localizare extrem de favorabilă, construită, în sfârşit, de o istorie extrem de agitată şi vie. Produsul acestei conjuncturi de circumstanţe este un european*”[26].

Aureolat de o nostalgie recunoscătoare,Rusciucul este chiar vârsta copilăriei.Mama scriitorului, Mathilde, de departe personajul-cheie în formarea lui spirituală[27],se va raporta şi ea la Ruse, la Bulgaria, „*ţara piersicilor, a pepenilor şi a strugurilor*”[28], întotdeauna ca la *patria* ei:locul unde a copilărit şi mai târziu a trăit fericită cu tatăl copiilor săi, unde a rămăs o mare parte a familiei. Bunicul patern al lui Elias vorbea, la rândul lui, mereu afectuos, cu patimă de Ruse - acolos-a îmbogăţit ţinând o prăvălie, a ridicat case -, fără să se ruşineze, precum alţii: „*Rusciucul era amintit cu dispreţ de evreii spanioli pe care i-am cunoscut în Anglia şi la Viena* – notează Canetti -*, ca un cuib provincial, fără cultură, unde oamenii habar n-aveau ce se-ntâmplă în Europa. Toţi păreau fericiţi că au scăpat de acolo şi-şi închipuiau că sunt mai buni şi mai luminaţi pentru că trăiesc în altă parte*”.[29] Fragmentul e o mostră de discurs tipic orientalismului prin defectele atribuite omului din Balcani - înapoierea, ignoranţa, provincialismul, „*un discurs stigmatizator, prin care se opune această parte a Europei celei vestice, civilizate.*”[30]

Ca vechi port la Dunăre, legat prin apele bătrânului fluviu cu centrul Europei, cu lumea întreagă, Ruşciucul este cosmopolit, multicultural am spune astăzi.Scriitorul simte că el aparţine nu unei ţări anume, ci unei regiuni mult mai vaste: „*Dacă aş spune că Rusciuc se află în Bulgaria, ar fi ca şi cum aş proiecta locul într-o lumină falsă.*”[31]Pentru că Bulgaria constituie chiar inima Balcanilor, un „*spaţiu spiritual situat la întretăierea unor mari zone de culturi diferite”.*[32]Prin puterea lui de a atrage „*oameni de pretutindeni*”, oraşul natal al lui Canetti se înscrie într-unprototipcentral-răsăritean european ca spaţiu al diversităţii, cu identităţi multiple – etnice, lingvistice, naţionale, sociale, religioase[33]- care se amestecă în fiecare zi, dar nu se confundă.O realitate tipic balcanică până în secolul al XX-lea, îndeosebi în ultimii ani ce au precedat izbucnirii Primului Război Mondial. Cercetătorul Andrew Baruch Wachtel pune acest aspect nu numai pe seama configuraţiei geografice a Peninsulei Balcanice, acoperite de munţi în proporţie de 70%, ci în primul rând pe specificul explicit multietnic şi multicultural al Imperiului Otoman: „*În timp ce statele vest-europene au trecut printr-un proces lent, dar permanent, de omogenizare, începând cu secolul al XV-lea, impunându-le cetăţenilor lor o singură limbă, un singur cod de legi şi un singur sistem social, politic şi cultural, adesea alungându-i din societate sau chiar eliminându-i pe cei care refuzau să se supună (cum li s-a întâmplat musulmanilor şi evreilor din Spania), otomanii le-au lăsat destulă libertate supuşilor lor, nu au făcut nici un efort să impună limba turcă, nu i-au obligat pe oameni să se convertească la islam (...), au permis, şi câteodată chiar au încurajat, mobilitatea diverselor grupuri sociale în interiorul graniţelor imperiului*”.[34]Unei asemenea politici tolerante faţă de nemusulmani, în special creştini şi evrei, popoare ale Cărţii, îşi datorează traiul liniştit şi îndestulat la Dunăre familia de negustori evrei sefarzi, de rit spaniol, în care vedea lumina zilei, în 1905, viitorul scriitor.

C+in+Bulgarian+Studies+1+%282017&gs_l=psy-ab.12...2232.7782..9824...0.0..3.192.3218.0j24.....1....1j2..gws-wiz.....0..0i22i30.nCnPS1bYKzM, accesat la 27 aprilie 2019.

[26]A se vedea eseul *Nota (sau Europeanul)* în Paul Valery, Criza spiritului şi alte eseuri, traducere franceză de Maria Ivănescu, Editura Polirom, Iaşi, 2016, p. 253

[27] În *Limba salvată*, ed. cit., p. 32.

[28]*Op. cit*., p. 309.

[29]Ibidem, pp. 143-144.

[30]Antoaneta Olteanu, *op.cit*., p. 61.

[31] Ibidem, p. 30.

[32]Antoaneta Olteanu, *op.cit*., p. 10.

[33]Ibidem, p. 188.

[34]A se vedea Andrew Baruch Wachtel, *op. cit*., p.22.

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)

Consecința toleranței, implicit a bogăției culturale, cum ține să sublinieze scriitorul, este sentimentul de plenitudine, de bunăstare și de siguranță al oamenilor, indiferent de originea lor: „*Dintre sefarzi cei mai mulți erau încă cetățeni turci. Sub turci le-a mers totdeauna bine, mai bine decât creștinilor slavi din balcani. Dar, pentru că mulți dintre sefarzi erau comercianți avuți, noul regim bulgar întreținea relații bune cu ei și Ferdinand, regele care a domnit mulți ani, trecea drept prieten al evreilor*".[35]Ambii bunici paterni veniseră la Rusciuc de la Adrianopol, *Edirne* în turcă, des pomenit în discuții, aducând cu ei și atmosfera tipic orientală, impregnată în traiul de zi cu zi, de neuitat pentru micul Elias. O va evoca în „*Limba salvată*"printre altele și prin reconstituirea atmosferei tipice de bazar oriental din prăvălia („*la butica*") cu mărfuri coloniale en gros a bunicului, aflată într-o casă cu trei etaje, strategic situată între cartierele bogate și port. Simfonia senzorială de care se bucură Elias în scurtele sale vizite la prăvălie trimite la un corn al abundenței. Încântarea copilului vizuală – „*Pe podea erau înșirați saci mari, deschiși, cu diferite feluri de cereale, saci cu mei, cu orz și cu orez*"; „*chibrituri, săpun, lumânări; de asemenea cuțite, foarfeci, tocile, seceri și coase*" -, tactilă – „*Dacă eram curat pe mâini aveam voie să bag mâna în ei și să pipăi boabele*", olfactivă – în prăvălie „*mirosea frumos*", „*îmi umpleam mâna de boabe, le miroseam și le lăsam să curgă iarăși în sac*"[36]va rezista testului timpului, impregnândmai târziu paginile autobiografiei canettiene. Numai papilele gustative nu se bucurau, cum ține să precizeze scriitorul, de ceaiul, cafeaua și mai ales ciocolata frumos împachetate și în cantități mari, datorită faptului că în prăvălie nimic nu se vindea cu amănuntul.

Pitoresc și oriental e însuși bunicul. Autoritar precum vechii patriarhi, aproape un tiran pentru numeroasa-i familie -n-a pregetat să-și blesteme unul dintre fii, tatăl scriitorului, când acesta a trecut peste voința lui și a părăsit Rusciucul -, bătrânul Canetti este,în schimb, un histriondeosebit de iubit de prietenii și cunoscuții din oraș pentru istorioarele povestite, „*în care juca multe roluri*" și pentru vocea lui frumoasă: „*Bunicul cânta cântece turcești interminabile, în care unele tonuri înalte trebuiau ținute deosebit de mult*"[37]. Mai cu seamă micul Elias e intrigat de bunica Laura (numită opulent *Oro*, aur, de către bunic).Portretul ei, șezând pe sofaua turcească, fumând și bândnelipsita cafea neagră, aidoma turcoaicelor din pânzele lui Iosif Iser, rămâne antologic: „*Dintre toate rudele ea a rămas cu adevărat turcoaică. Nu se scula niciodată de pe sofa, nu știu cum ajungea acolo că n-am văzut-o niciodată umblând și, din când în când, mai ofta și mai bea o ceașcă de cafea și fuma. (...) Poate că se credea bolnavă, poate că și era, dar sigur este că avea o mentalitate orientală: foarte leneșă și, cu un soț ca bunicul , îndrăcit de vioi, avea cu siguranță de suferit*"[38].Ipostaza tipic orientală în care rămâne întipărită *Oro* în memoria nepotului ține, cum observăA. B.Wachtel, de amprenta lăsată demoștenirea otomană asupra vieții cotidiene: „*Cafeaua în sine, aflată în centrul vieții sociale este la origine și o instituție otomană, imaginea balcanicilor strânși în jurul unei ceșcuțe de cafea, cu o țigară aprinsă în mână (o altă invenție otomană (...) constituie o scenă care poate fi savurată în orice oraș din balcani.*"[39]Destul de posibil, având în vedere răspândirea și importanța ritualului băutului cafelei în Balcani, ca și la Rusciuc să fi circulatun poem-rugăciune,atestat încă din secolul al XVlll-lea, „*Doamne, nu mă lăsa fără cafea*",menționat în studiul său de A. B. Wachtel:

„*...Doamne, nu mă lăsa să-mi întrerup postul cu*
Nimic de mâncat decât sirop, miere,
O, Doamne, tu ești salvarea mea,
Doamne, nu mă lăsa fără cafea (...)."[40]

[35]*Limba salvată*, ed. cit., p. 31. Starea de siguranță de care s-au bucurat evreii în Imperiul Otoman este, practic, un laitmotiv al autobiografiei: „*Dintr-un fel de fidelitate ereditară față de Turcia, unde fuseseră tratați totdeauna bine, cei mai mulți sefarzi rămăseseră cetățeni turci*", *op.cit*., p. 153.
[36]Ibidem, pp. 33-34
[37]Idem, pp. 45-46.
[38]Ibidem.
[39]Andrew Baruch Wachtel,*op. cit*., p. 114.
[40]Idem, p. 113.

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)

Prin 1920, în perioada adolescenței la Zurich, evocată în partea a cincea din „*Limba salvată*”, Canetti însuși, în timp ce parcurge un manual de lectură stenografiat, *Lădița cu giuvaiere,* al lui Hebel, are revelația unor profunde afinități cu lumea Orientului.Nu înainte de a face cunoștință cu un stereotip deloc măgulitor din debutul uneia dintre istorioare:„*În Turcia, unde lucrurile nu stau chiar bine*”…Clișeul negativ rezumă, cum avea să afirme Edward Said, o semnificativă „*diferență între cunoașterea altor popoare ca rezultat al înțelegerii, al compasiunii, studiului și analizei pertinente dezinteresate, și, pe de altă parte, cunoașterea – dacă o putem numi așa – care ține de o campanie generală de autoafirmare, ostilitate*”[41]. Băiatul nu se lasă convins de exotismul tendențios al povestirilor și ajunge să se identifice,cu emoție, cu un balcanic, un turc, constatând că*înTurcia lucrurile chiar stau bine*: „*Eu mă simțeam totdeauna de parcă aș fi provenit din Turcia, bunicul crescuse, tata se născuse acolo. În orașul meu natal existau mulți turci, toți de acasă le înțelegeau și le vorbeau limba. Chiar dacă eu n-am învățat-o, am auzit-o totuși adesea, cunoșteam unele cuvinte turcești care pătrunseseră în spaniola noastră (...). La acestea se adăugau veștile din cele mai vechi timpuri: cum ne-a invitat sultanul Turciei la el când a trebuit să părăsim Spania, cât de frumos ne trataseră turcii. Încă de la primele cuvinte citite mi se încălzea inima; ceea ce alți cititori resimțeau ca informație exotică mie îmi era familiar, de parcă ar veni dintr-un fel de patrie*”[42].

Istorioarele din „*Lădiță*” sunt chiar despre Elias și înaintașii lui. Morala povestirilor, un îndemn și o pledoarie pentru toleranță, pentru iertare și înțelegere - „*Dușmanului tău să nu-i porți piatră în buzunar și răzbunare în inimă*”[43]- este chiar lecția de umanitate a Balcanilor, hotar de imperii și creuzet etnic.Canetti și-a însușit-oîn zorii vieții la Ruse, odată cu sonurile turcești ale fiecărei zile, cu poveștile transmise în ladino,din generație în generație,despre bunăvoința sultanului față de strămoșii săi, popor al Cărții, alungați din Spania. Ideea traversează șivalorosul studiu*Homo balcanicus* al etnologului Antoaneta Olteanu:„*În cadrul regiunii balcanice se poate vorbi de o contribuție culturală a musulmanilor, (...) de valori ce pun accent pe ospitalitate și toleranță pentru oamenii de altă credință.”*[44]Așadar,nu „ciocnirea” artificială, orchestrată uneori de la mii de kilometri, a civilizațiilor, trâmbițată de politologi naivi și improvizați e urmarea contactului dintre*aceiași* și *alții*, diferiți.Ceea ce ne dă de înțeles Canetti în autobiografia sa este aceea că a-ți asuma Balcanii, ca avanpost al Occidentului, înseamnă a-ți asuma Europa. Ambele perspective, Orientul și Occidentul, ca lumi imaginate, nu pot existauna fărăcealaltă, precum fața și reversul unei medalii. Prin capilare, precumcredințele, obiceiurile, limbile, istoriile personale, mentalitățile, atitudinile oamenilor, culturile conviețuiesc și împrumută unele de la altele.

BIBLIOGRAPHY

Canetti, Elias, *Limba salvată.Istoria unei tinereți*, traducere din limba germană de Elena Viorel,Editura Art, București, 2012

Canetti, Elias, *Însemnări 1942-1972*, în românește de Al. Șahighian, Univers, București, 1985

Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, Editura Univers, București, 2000

Martin, Matei,„*Identitatea nu e un cult, ci o întrebare” – interviu cu Julia Kristeva*, în Dilema veche, nr. 562, 20-26 noiembrie 2016, online https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/identitatea-nu-e-un-cult-ci-o-intrebare-interviu-cu-julia-kristeva/

Milea, Doinița, *Textul ficțional și demersul critic – miza identitară*, online,https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Textul%20fictional%20si%20demersul%20critic%20-%20miza%20identitara.pdf

[41]Edward W. Said, *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, Editura Art, 2018, p. 13.
[42] Ibidem, p. 315
[43]*Limba salvată*, ed. cit., p. 315.
[44]Antoaneta Olteanu, *op. cit.*, p. 84.

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)

Olteanu, Antoaneta,*Homo balcanicus. Trăsături ale mentalității balcanice*, Editura Paideia, București, 2004

Said, Edward W., *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, traducere din limba engleză de Doina Lică și Ana Andreescu, Editura Art, 2018

Selvelli, IDENTITY AND MULTIPLICITY IN CANETTI'S AND WAGENSTEIN'S BIRTHPLACES: EXPLORING THE RHIZOMATIC ROOTS OF EUROPE, in Bulgarian Studies 1 (2017), online https://www.google.com/search?rlz=1C1CHBF_roRO787RO787&biw=1366&bih=576&ei=9NbdXJSXEOOjrgSE3YjoCg&q=Giustina+Selvelli%2C+IDENTITY+AND+MULTIPLICITY+IN+CANETTI%27S+AND+WAGENSTEIN%27S+BIRTHPLACES%3A+EXPLORING+THE+RHIZOMATIC+ROOTS+OF+EUROPE%2C+in+Bulgarian+Studies+1+%282017&oq=Giustina+Selvelli%2C+IDENTITY+AND+MULTIPLICITY+IN+CANETTI%27S+AND+WAGENSTEIN%27S+BIRTHPLACES%3A+EXPLORING+THE+RHIZOMATIC+ROOTS+OF+EUROPE%2C+in+Bulgarian+Studies+1+%282017&gs_l=psy-ab.12...2232.7782..9824...0.0..3.192.3218.0j24.....1....1j2..gws-wiz.....0..0i22i30.nCnPS1bYKzM

Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, Univers enciclopedic, București, 2002

Stoichiță, Victor Ieronim, *Imaginea celuilalt. Negri, evrei, musulmani și țigani în artaoccidentală în zorii epocii moderne 1453-1800*, traducere din franceză de Anca Oroveanu, Ruxandra Demetrescu, Editura Humanitas, București, 2017

Svoboda Alexandra Dimitrova, Penka Angelova, *Canetti, Roustchouk, and Bulgaria: The Impact of Origin on His Works*, onlinehttps://www.google.com/search?rlz=1C1CHBF_roRO787RO787&biw=1366&bih=576&ei=9NbdXJSXEOOjrgSE3YjoCg&q=++Svoboda+Alexandra+Dimitrova%2C+Penka+Angelova%2C+Canetti%2C+Roustchouk%2C+and+Bulgaria%3A+The+Impact+of+Origin+on+His+Works&oq=++Svoboda+Alexandra+Dimitrova%2C+Penka+Angelova%2C+Canetti%2C+Roustchouk%2C+and+Bulgaria%3A+The+Impact+of+Origin+on+His+Works&gs_l=psy-ab.12...4247.7915..10260...0.0..3.238.3459.0j24j1.....1....1j2..gws-wiz.....0..0i22i30.77fyNa7mNHQ

Valery, Paul, *Criza spiritului și alte eseuri*, traducere franceză de Maria Ivănescu, Editura Polirom, Iași, 2016.

Wachtel, Andrew Baruch, *Balcanii. O istorie despre diversitate și armonie*, traducere din engleză de Cristina Ispas, Editura Corint, București, 2016

BDD-A29695 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 08:03:26 UTC)